

Jakob Skovgaard-Petersen: *Al-Azhar 1922-2006*. Forlaget Vandkunsten 2007, 143 sider.

Med værket *Al-Azhar 1922-2006* har Jakob Skovgaard-Petersen skrevet en prisværdig efterfølger til den danske orientalist Johannes Pedersens kulturhistoriske værk om al-Azhar fra 1922 (*Al-Azhar: Et muhammedansk Universitet*). Forlaget Vandkunsten har valgt at udgive et samleværk, der, foruden Hans Munk Hansens beskrivelse af al-Azhar moskeens historiske bygningsværk, både indeholder et genoptryk af Pedersens nu klassiske værk om al-Azhar og Skovgaard-Petersens påfølgende værk om dette navnkundige, sunni-muslimske lærdomssæde.

Skovgaard-Petersens værk tager dermed over, hvor Pedersens slap i 1922, men Skovgaard-Petersen følger dog en noget anderledes tilgang til beskrivelsen af denne institution, end Pedersen gjorde. Hvor Pedersen med sin kulturhistoriske og indlevende praksis gjorde udpræget brug af islamisk kildemateriale til sin fremstilling af al-Azhars knap 1000-årige historie, har Skovgaard-Petersen imidlertid valgt en samfundsorienteret og mere deskriptiv tilgang til skildringen af universitetets nyere historie, og dette faktum fremhæves da også af forfatteren selv.

Skovgaard-Petersens skildring af al-Azhars udvikling siden 1920'erne er dog først og fremmest en skildring af ét af den islamiske verdens førende lærdomssæder i stadig forandring. På basis af dette grundvilkår fungerer værket samtidig som en glimrende skildring af det egyptiske samfunds nyere historie, og denne binære ledetråd fremstår tydelig gennem hele værket. Skovgaard-Petersen formår derfor at gøre det lysende klart, hvordan islam reaktualiseredes på modernitetens vilkår i både det egyptiske samfund og på al-Azhar i første halvdel af det 20. århundrede. Af samme årsag kan man ikke læse Skovgaard-Petersens værk om al-Azhar uden samtidig at blive klogere på islams

relation til fremvæksten af det moderne egyptiske samfund. Når det er sagt, bør det dog samtidig pointeres, at værket måske ikke gør sig bedst i hænderne på den helt forudsætningsløse læser, ligesom at enkelte læsere formentlig vil finde værkets persongalleri en smule omfattende.

Med afsæt i 1920'ernes krisetilstand vedrørende al-Azhars position og anseelse i det egyptiske samfund placerer Skovgaard-Petersen ikke blot dette universitet i centrum af en politisk brydningstid i Egypten, men også i tæt relation til en generel brydningstid i den islamiske verden. Blandt de nationale årsager til denne politiske ustabilitet i Egypten fremhæves navnlig det britiske herredømme over landet, men Skovgaard-Petersen kæder også de islamiske reformbestræbelser i landet, der forekom omkring år 1900, sammen med denne ustabilitet. Siden slutningen af 1800-tallet havde al-Azhar således været skueplads for flere reformeksperimenter – bl.a. på foranledning af den tidligere azhari og senere Shaykh al-Azhar *Muhammad 'Abduh* (1849-1905) – men i løbet af 1920'erne var næsten alle disse reformbestræbelser gået i sig selv igen.

I forlængelse af denne krisetilstand beskrives det tillige, hvordan den tyrkiske nationalforsamlings afskaffelse af kalifatet i 1924 medførte nye forsøg på tværnational promovning af al-Azhar som et bærende samlingspunkt i den sunni-muslimske verden, men lokalt i det egyptiske samfund blev universitetets position stadig mere svækket. Dette skyldtes ikke mindst den øgede konkurrence fra datidens nystiftede Egyptiske Universitet, der blev oprettet på et sekulært grundlag. Første del af Skovgaard-Petersens værk beskriver således ganske detaljeret, hvordan al-Azhars indflydelse i det egyptiske samfund er i gradvis tilbagegang i tiden frem mod Nassers revolution i 1952.

For al-Azhars vedkommende førte årtierne op til denne revolution to forskellige tendenser med sig,

nemlig en moderniserende reform af universitetets akademiske curriculum og en radikalisering af politisk islam, anført af bl.a. Det Muslimske Broderskab. På hver sin måde kom disse to tendenser til at danne klangbund for Nassers arabisk-socialistiske revolution, og med Nassers begyndende nationalisering af al-Azhar fulgte endnu en reformperiode, som denne gang var rettet mod en ekspansion af universitetets fagområder. Blandt de mere opsigtsvækkende resultater af disse reformer var bl.a. tilladelsen til optagelsen af kvinder på al-Azhar – dog på en selvstændig campus andetsteds i Kairo, understreger Skovgaard-Petersen.

I samme periode ændredes desuden al-Azhars traditionelle rolle som toneangivende forvalter af islamisk retslærdom, *Fiqh*, og Skovgaard-Petersens værk udmærker sig igen ved at kæde denne markante forandring sammen med den samfundsmæssige udvikling i efterkrigstidens egyptiske samfund. For al-Azhars vedkommende baserede denne omskrivning af universitetets traditionelle rolle sig både på eksterne faktorer, såsom nogle egyptiske prædikanters anti-imperialistiske udlægning af islam som et nødvendigt værn mod al vestlig indflydelse, men også på interne faktorer på selve universitetet, hvor studieretningerne fortsat blev reorganiserede.

I denne forbindelse blev bl.a. missionsbegrebet, *da'wa*, genfremsat i universitetets faste curriculum, men nu med særlig fokus på at gøre islam modstandsdygtig over for andre af samtidens ideologiske strømninger. Synliggørelsen af disse eksterne, ideologiske strømninger og deres indflydelse på al-Azhars fortsatte udvikling siden 1920'erne markerer et af værkets helt store forcer, og af samme årsag kan Skovgaard-Petersen med rette karakterisere moderne islam som blot én blandt flere aktører i den ideologiske kappestrid, der satte sine tydelige aftryk på den islamiske verden efter afslutningen af Anden Verdenskrig og den europæiske imperialismes kollaps.

Med udgangspunkt i denne begavede karakteristik af moderne islam fører Skovgaard-Petersen dermed ikke blot al-Azhars historie, men også den islamiske vækkelse i Egypten frem mod nutiden. Skovgaard-Petersen skelner i denne forbindelse skarpt mellem den ”folkelige” islamiske vækkelse og den militante islamisme, som i midten af 1970'erne bl.a. førte til bombeattentater og kidnapninger på al-Azhar. Den foreløbige kulmination på forøgelsen af den militante islamisme i Egypten fulgte med mordet på præsident Sadat i 1981, og siden da har landets militante, islamistiske grupper til stadighed udpeget al-Azhar som en bastion for statslig kontrol.

Med sin skildring af al-Azhars historie og udvikling siden 1920'erne har Skovgaard-Petersen leveret et kyndigt bidrag til belysningen af dette berømmelige universitets placering mellem traditionel islamisk lærdom, militant islamisme og statslig kontrol, og kvaliteten af denne skildring er unægtelig høj. Af samme årsag komplementerer Skovgaard-Petersens værk om al-Azhar derfor også Pedersens værk om samme emne på fornem vis, og det har således været et velbegrundet valg at lade disse værker optrykke side om side i dette fjortende bind fra Carsten Niebuhr Biblioteket.

Christian Hall

Cand. mag. i historie og religionsvidenskab, Københavns Universitet.